

נשמת אברהם / אבן העזר סימן א

1. אבן העזר סימן א' (עידכון)
2. אבן העזר סימן א' (עידכון שני)

סימן א דיני פריה ורביה ושלא לעמוד בלא אשה

סעיף א (א) חייב (ב) כל אדם לישא אשה כדי לפרות ולרבות. וכל מי שאינו עוסק בפריה ורביה כאלו שופך דמים, וממעט את הדמות, וגורם לשכינה שתסתלק מישראל. הגה וכל מי שאין לו אשה שרוי בלא ברכה, בלא תורה כו' ולא נקרא אדם. וכיון שנשא אשה עונותיו מתפקקים, שנאמר מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מאת ה'.

נשמת אברהם

(א) חייב. כתב לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א: מסופקני במי שיש לו מחלה תורשתית וצאצאיו יהיו כל ימיהם בצער, או מי שסובל מחוסר קרישות הדם שזה עובר לזכרים (המופיליה), אם מותר משום כך לא לקיים מצות פריה ורביה ולישא לכתחלה אשה שאינה בת בנים, שהרי אין חיוב לבזבז יותר משליש או חומש מנכסיו אפילו על מצוה עוברת, ואילו האיש הזה חש בעצמו שהצער שיהיה לו ולבניו שוים אצלו הרבה יותר משליש נכסיו, או אפשר שאין לו לחקור במסיבות וגם בזה אמרינן בהדי כבשי דרחמנא למה לך ומאי דניחא קמי קוב"ה לעביד. אך ראיתי להלן (סי' ה ס"ק יג ד"ה סכנה להולדת ילדים חולים) שמובא מהאגרות משה דפשיט ליה טובא שחייב בקיום המצוה ולענ"ד צ"ע, עכ"ל [1]. וכעת יצא לאור שו"ת חדש של האג"מ [1]* ושם כותב הגר"מ פיינשטיין ז"ל לשואל שהוא חולה וקשה לפניו לגדל בנים, אם מותר לישא אשה על דעת שתעשה באופן שלא תוכל להתעבר. וכותב: הנה פשוט שלא שייך להתיר, דכל ההיתר שיש לפעמים ליתן הוא במקום סכנה להאשה ואיכא דברים ששייך להתיר אף שיש לה חולי שאין בה סכנה אבל צער גדול. אבל לא בשביל קושי הגידול וחוסר פרנסה וכדומה. וממילא לא שייך להתיר מצד האיש דלא שייך בו חולי וצער מצד העיבור והלידה אלא קושי מענינים אחרים. אבל אם ירא מלישא אשה הראויה להוליד בנים, אף שאיני רואה טעם כל כך שהרי האם תגדל הבנים, יראה ליקח אשה שכבר אינה ראויה בדרך הטבע להוליד בנים שהיא קרובה לחמישים שנה או יותר, וזה הרי יותר טוב לפני מע"כ הרמה שהוא ג"כ קרוב לחמישים שנה מלישא אשה צעירה ממנו, וזה רשאי אף אם לא יוכל לקיים ולערב לא תנח, מאחר שירא מזה, עכ"ל.

(ב) כל אדם. האם טריפה חייב בפריה ורביה. עיין באוצר הפוסקים [2] שזה תלוי במה שדן בקונטרס מים חיים לפני חדש סי' ב אם ראוי להוליד, ועיין בשער המלך פי"א משחיטה (דטריפה אינו מוליד) ובאבני מלואים שו"ת סי' ח (דטריפה זכר מוליד), ועיין גם בכרתי ופלתי יו"ד סי' נז ס"ק ח. ועיין בעמ' רמט.

תאומי סיאם (תאומים שנולדו דבוקים). עיין בשו"ת שבות יעקב [3] שכותב: הנה ראיתי דבר חדש בחנוכה תסח"ל הובא מארץ לוע"ז שני נערים גוים תאומים זכרים שדבוקים זה בזה בקדקד ראשיהם וכו' ועמד השואל ושאל לפרש לו דיניהם אם יארע כן ח"ו בישראל וכו'. ולענין ירושה פשיטא דירוש שני חלקים כיון דתרי

גופים ניהו, ומ"מ אסורים לישא אשה דיש איסור אשת איש כיון שצריכין לשכב במטה אחת, גם אסור לשמש בפני כל חי, ומהאי טעמא אפילו אחד זכר ואחד נקבה או אפילו שתי נקבות ובמקום שנושאין שתי נשים, אסורים להנשא כיון דאסור לשמש בפני כל חי. ומ"מ אם אחד זכר ואחת נקיבה, קיים מצות פו"ר אע"ג דבן סריס ואיילונית קי"ל דלא קיים המצוה דפ"ו, מ"מ הני ראויין הם להוליד רק דאריה הוא דרביע עליהן, עכ"ל. ובהסכמתו לספר שבות יעקב כותב בעל השואל ומשיב: וע"ז תמה למה לא אמר האיסור משום שתי אחיות, והשבתי דלפי מה דהובא מקודם ש"ס מנחות לענין תפילין ומבואר שם בש"ס דכל שיש שם שני ראשים הוי טריפה וא"כ ה"ה כשהם שני גופים וראשיהם דבוקים זה לזה ג"כ הוי טריפה, והרי מבואר בנדה דף כג דבאחות אשה דלא מיתסר אלא בחייה כל שטריפה אינה חיה אין איסור לאחות אשה וכמ"ש בשו"ת הרב מהר"ח אלפנדרי בספרו מגיד מראשית חיו"ד ס"ס ב, וא"כ ליכא איסור משום אחות אשה וכו', עכ"ל [4].

אך עיין בפ"ת [5] שכותב: עיין בשו"ת מגיד מראשית מהרב רבי חיים אלפאנדרי ס"ס ב שחקר בב' אחיות דאסרן הכתוב דוקא בחייהן, אם היה ראובן נשוי עם לאה ונעשית טריפה בחייה, כגון ניקב קרום של מוח וכיוצא וקידש לאחותה, אי הוי מקודשת דלא מקרי בחייה כיון שטריפה אינה חיה, ע"ש שלא העלה בזה דבר ברור. ולענ"ד אין כאן מקום ספק כלל דודאי מקרי בחייה, עיין בנדה דף כג בפרש"י ד"ה למימרא דחיי ובתוס' שם ובב"ש לקמן סי' לז ס"ק ב ודוק, עכ"ל. ועיין בברכ"י [6] שכותב דמדברי הרמב"ן והר"ן שם בחידושיהם יש ללמוד דמתסר.

וכן ראיתי בשו"ת בית יצחק [7] שכותב: והנה לעיל הבאתי מש"כ הגאון מלבוב בהקדמת שבות יעקב, הנה מה שכתב שם דאם טריפה אינה חיה מותר באחותה והביא זאת בשם מהר"ח אלפאנדרי, זה לא ניתן להאמר דכל עוד שהאשה חיה אסור באחותה, ולהדיא מבואר כן בתוס' נדה כג ע"א שכתבו דפשיטא ליה אי יכול לחיות אף רגע לאתסורי אחותה. הרי דטריפה אסור באחותה אם תוכל לחיות במקצת וקרא כתיב אשה אל אחותה לא תקח לצרור לגלות ערותה בחייה וזה נשמת חיים באפה והוא יקח אחותה עליה בחייה. שוב ראיתי בפ"ת סי' טו באהע"ז וכו' וכבר התפלא עליו שם מהתוס' הנ"ל. ובגוף מה שהקשה השואל בהקדמה של השבות יעקב שכתב בב' אחיות וכו' והקשה תיפוק ליה דאסור לישא ב' אחיות, לק"מ דמיירי בגיורת ובודאי השאלה היה בנכריות ונסתפק אם יתגירו איך יהיה הדין ואין כאן איסור משום ב' אחיות, עכ"ל. אך ק"ל מיו"ד סי' רסט סע' ה שנפסק מפורש: הנושא גיורת ובתה הגיורת או שתי אחיות מן האם, יושב עם אחת מהן ומגרש השניה, ע"כ. ועוד הלא כתוב מפורש בשאלה: לפרש לו דיניהם אם יארע כן ח"ו בישראל. וצ"ע בכל זה. ועיין מש"כ הגרא"י וולדיברג שליט"א להלן עמ' רנ.

סעיף ג מצוה על כל אדם שישא אשה בן י"ח, והמקדים לישא בן י"ג, מצוה מן המובחר, אבל קודם י"ג לא ישא דהוי כזנות. ובשום ענין לא יעבור מעשרים שנה בלא אשה. ומי שעברו עליו כ' שנה ואינו רוצה לישא, ב"ד כופין אותו לישא כדי לקיים מצות פריה ורביה. מיהו אם עוסק בתורה וטרוד בה, ומתירא לישא אשה כדי שלא יטרח במזונו ויתבטל מן התורה, מותר להתאחר. הגה ובזמן הזה (ג) נהגו שלא לכופו על זה. וכן מי שלא קיים פריה ורביה ובא לישא אשה שאינה בת בניס, (ד) כגון עקרה וזקנה או קטנה, משום שחושק בה או משום ממון שלה, אעפ"י שמדינא היה למחות בו, לא נהגו מכמה דורות לדקדק בענין הזיווגים. ואפילו נשא אשה ושהה עמה עשרה שנים לא נהגו לכופו אותו לגרשה, אע"פ שלא קיים פריה ורביה, וכן בשאר ענייני זיווגים, ובלבד שלא תהא אסורה עליו.

(ג) נהגו שלא לכוף. כותב הב"ש [8]: עיין במרדכי ובאגודה כתבו בחו"ל אין כופין, גם דין הוא שנגזר על עצמינו שלא לישא אשה אלא אין גוזרים גזירה על הציבור אא"כ רוב הציבור יכולים לעמוד בו, הלכך עכ"פ אין כופין אם אינו מקיים פו"ר אפילו בא"י, עכ"ל.

וכותב החת"ס [9]: ובדרוש אמרתי דכוונת חז"ל היה כי הקב"ה נשבע בשמו הגדול שלא לכלות זרע ישראל בשום אופן, ואלו היה מלכות גוזר להשמיד ולהרוג ולאבד את כל היהודים ע"כ היה הקב"ה גבור ומושיע ית"ש, אלא שגוזרים גזירות וישראל קיימים והקב"ה מסתיר פנים, ע"כ ראויים שאנחנו ניקום ונגזור כליה על זרע אברהם ע"י ביטול פ"ו וע"כ יקום ד' ויושיע. אמנם איכא למיחש שהרשעים שאינם שומעים לקול חכמים יזידו וישאו נשים ויולידו וכיון שיתקיים ורע ישראל בשום אופן בעולם לא יהיה הכרח להגאל, ויתמעטו הצדיקים ויתרבו זרע רשעי ישראל וכו', ע"ש.

(ד) כגון עקרה וזקנה. ואם הוא עקר או זקן, יתכן שאין כל איסור מצד האשה להינשא אליו. כי הלא כותב הרמב"ם [10]: ורשות לאשה שלא תנשא לעולם או תנשא לסריס, עכ"ל. אך עיין בבאה"ט [11] שמביא מחלוקת אם אשה חייבת לקיים לשבת יצרה או לא. אמנם עיין בדברי הערוה"ש [12], וכן עיין להלן בבאה"ט [13].

סעיף ו' נולדו לו זכר ונקבה, ומתו והניחו בנים, הרי זה קיים מצות פריה ורביה. בד"א, כשהיו בני הבנים זכר ונקבה, והיו באים מזכר ונקבה, אף על פי שהזכר בן בתו והנקבה בת בנו, הואיל ומשני בניו הם באים הרי קיים מצות פריה ורביה. אבל אם היו לו בן ובת, ומתו, והניח אחד מהם זכר ונקבה, עדיין לא קיים מצוה זו. הגה (ה) היה הבן ממזר או (ו) חרש, שוטה וקטן, קיים המצוה.

נשמת אברהם

(ה) היה הבן ממזר. כותב הח"מ [14]: יש להסתפק, אשה שנתעברה באמבטי אם קיים האב פ"ו ואם מקרי בנו לכל דבר. ובלקוטי מהרי"ל נמצא שבן סירא היה בנו של ירמיה שרחץ באמבטי כי סירא בגי' ירמיהו וכו', עכ"ל. וכותב על זה הב"ש [15]: ויש להביא ראיה ממ"ש בהגהת סמ"ק והב"ח הביא ביו"ד סי' קצה, אשה מוזהרת שאל תשכב על סדין ששכב עליהן איש אחר פן תתעבר מש"ז של אחר גזירה שמא ישא אחותו מאביו, נשמע דהוי בנו לכל דבר, עכ"ל.

וכותב המל"מ [16]: ואין ספק דלא נאסרה לבעלה משום דאין כאן ביאת איסור וכן מבואר בהגהת סמ"ק מה"ר פרץ הביאו הב"ח יו"ד סי' קצה ס"ה וז"ל: אשה נדה יכולה לשכב על סדיני בעלה ונזהרות מסדינין ששכב עליהם איש אחר פן תתעבר מש"ז של אחר, ואמאי אינה חוששת פן תתעבר בנדתה מש"ז של בעלה ויהיה הולד בן הנדה. והשיב: כיון דאין כאן ביאת איסור הולד כשר לגמרי אפילו תתעבר מש"ז של אחר כי הלא בן סירא כשר היה, אלא דמש"ז של איש אחר קפדין כי היכי דקפדין אהבחנה. גזירה שמא ישא אחותו מאביו כדאיתא ביבמות, עכ"ל הסמ"ק. מהכא מוכח דהוי בנו לכל דבר שהרי חששו שמא ישא אחותו מאביו, וכ"כ בעל ב"ש סי' א' ס"ק י' ע"ש, עכ"ל של המל"מ. וראה גם בט"ז [17]. וממשיך המל"מ שם לשאול בהסתמך על הרבה ראיות, דלא יתכן שתתעבר באמבטי, אך כותב הגהות שי למורה כאן: ועיין במל"מ שהאריך בזה ודבריו תמוהין דח"ו לדחות פשטות דברי חז"ל בשביל קושיא ואילו ראה דברי התשב"ץ ח"ג סי' רסג ובהגהה שם שהנסיין מעיד ע"ז. לא

היה המל"מ כותב מה שכתב בזה וכו', ע"ש. וכ"כ הברכ"י [18]. וכ"כ השו"ת תשובה מאהבה [19] שמי יוכל להכחיש דבר הנאמר בפירוש בגמ' ונראה מכמה מגדולי הראשונים.

וכותב הגרש"ז אויערבאך שליט"א [20]: והנה זה ודאי דלהלכה אין לסמוך כלל על האגדה מן סירא שהיא מפוקפקת וכמו שהביא מהתשב"ץ, אלא כל ההוכחה היא רק מדברי קדמון, הוא רבינו פרץ ז"ל דסובר הכי להלכה, עכ"ל. ועיין מה שכתבנו להלן סוס"ק ה בשם החיד"א והשדי חמד.

והדברים האלה נוגעים לנו לגבי הזרעה מלאכותית, בין מזרע הבעל ובין מזרע של איש זר וכדלהלן.

הזרעה מלאכותית

הסיבה הרפואית להזרעה מלאכותית היא עקרות, חלקית או מוחלטת, של הבעל (שאובחנה בבדיקת זרעו, ועיין להלן סי' כג ס"ק ב). אם העקרות של הבעל היא חלקית, כגון שיש מספר נמוך של תאי הזרע, אז מרכזים את זרעו ואחרי כן מבצעים את ההזרעה. אך אם העקרות של הבעל היא מוחלטת, למשל כשאין לו זרע, אז מבצעים ההזרעה מתורם זר או מבנק זרע והם הם מרבית המקרים של הזרעה מלאכותית.

1. הזרעה מלאכותית מהבעל.

כותב השו"ת דברי מלכאל [21] לאסור מכמה טעמים: בשעת מעשה של הוצאת זרע מהבעל לשפופרת, הוא מוציא לבטלה ורק שסומך על הרופא שאומר שיכניסנו לרחם האשה, והיכן מצינו שיכול לסמוך בזה עליו, ועוד דהא אפשר שיתקלקל איזה דבר בהשפופרת ויאמר הרופא שצריך לעשות זה עוד הפעם וזה מצוי אצל הרופאים וכו', ובאמת יש לחוש שהרופא ישים מקודם בהשפופרת זרע של אחר כדי שתתעבר ודאי וכו' וזה ודאי לא יעז לומר להרופא שרוצה לבדוק מקודם את השפופרת. ומפורש בש"ס בגיטין דף סא וע"ז דף לא וביו"ד סי' קיח דחיישין לאיחלופי במקום שיש לו איזה טובת הנאה מזה. לזאת בני"ד נלע"ד שאסור לעשות כן ואין כדאי להתחכם ביותר וישליכו יתבם על ד' אשר יזכה עוד אותם בזרע של קיימא ובפרט שלא עברו עוד עשר שנים כדון, ונצטוינו לקיים פו"ר כדרך בני אדם ולא ע"י התחכמות כאלה אשר קרובים יותר לאיסור ולמכשול כמו שבארנו בע"ה, עכ"ל. וכן הוא מניף ידו שנית [22] וכותב: לא אאריך בזה כי לדעתי אין להתיר דבר כזה להוציא בידים, כי רבו הספיקות בדבר זה. וענין הוצאת זרע לבטלה חמור מאוד, וגם בנתינה ברחם האשה יש כמה חששות, ואם נבוא להתיר דבר כזה יש לחוש לכמה מכשולים ועי"ז ניתן יד לפושעים ודי למבין, עכ"ל.

וכותב השו"ת ציץ אליעזר [23]: מצאתי בספר שהוציאו לתולדותיו של הגאון החזו"א ז"ל, נקרא בשם האיש וחזונו, שמובא שם שמחבר הספר פנה אל הגאון ז"ל במיוחד בשאלה זאת, באשה אשר הזמן שבין וסת לוסת היה קצר מאד והרופאים תלו בזה סיבת העובדא שלא היו לה בנים וכו', על כן יעצו הרופאים להשתמש בהזרעה מלאכותית בימים שלפני הטבילה. והחזו"א ענה לו על כך בזה"ל: מכתבכם הגיעני, אי אפשר להתיר, אבל אפשר להתיר להפסיק בטהרה ביום הרביעי וכו', ע"כ. וכותב הציץ אליעזר: אך אולי בלשונו שסתם והשיב בלשון כולל אי אפשר להתיר, כוון החזו"א לדחות בכך כל עצם הצעה כזאת מיסודה, מנימוקים שונים, ולבי אומר לי כך בהיות שמצאתי לאחד מגדולי המשיבים בדור האחרון (הוא הדברי מלכאל המובא לעיל) שידוע שהחזו"א החשיב את פסקיו, שג"כ דעתו כזאת לאסור הדבר בכל מכל, עכ"ל של הציץ אליעזר.

וכ"כ המשפטי עוזיאל [24]: דלפי מה שהוכחנו דולד הנולד ע"י אמבטי אינו נחשב כבנו (ועיין לעיל בדברינו בס"ק זה), ממילא יוצא שאסור להוציא ש"ז לשם הזרעה מלאכותית, וגם להסוברים דולד

הנולד עי"כ הוא בנו לכל דבר ושקיים בזה מצות פו"ר, נראה שיודו שאסור להוציא ש"ז באופן זה משום דלא ימלט שלא תהיינה טפות לבטלה, ולא הותרה הוצאת ש"ז אלא בדרך מנהגו של עולם, עכ"ל. וכן אוסר השו"ת ישכיל עבדי [25].

אך לעומת זאת כותב המהרש"ם [26] בזוג שנשואים זה עשר שנים ולא ילדו: הגם שכתבתי בכמה תשובות שאין לסמוך על הרופאים ליתן להם זרע להבחין ממי מניעת הלידה, אבל בנ"ד לכאורה י"ל שאין זה בגדר השחתה כיון דאפשר שאותו זרע עצמו לא ילך לאיבוד ולבטלה ואף שהוא רק ספק תיקון, כבר כתב בשו"ת הרמ"א סי' ק אות י דמוחק (השם) ע"מ לתקן אף שהתיקון רק ספק מותר, דמ"מ לא היו דרך השחתה כיון שעושה בשביל תיקון וכו'. ומ"מ לא אתיר רק בשהה כבר עשר שנים ולא ילדה ויבא לידי גירושין וכו'. ומחומר האיסור רצוני באופן שיסכימו עמי עוד שני רבנים יראי ד'. ושלא לעשות מעשה רק עפ"י חקירת חכם וירא ד' אשר יראה הענין שהוא שעת הדחק גדול וכתורה יעשה.

וכ"כ ההר צבי [27] דכיון שעושה לשם תיקון יש לדון דאין בזה איסור, ובפרט לפמ"ש המנחת חינוך סוף מצוה א דבאינו ראוי להוליד ליכא איסור להשחתת זרע, ע"כ. ועיין בשו"ת בנין ציון [28] ובשו"ת רב פעלים [29] שדוחים את זה, אך בלי להזכיר את דברי המנחת חינוך.

ובשו"ת מנחת יצחק [30] מביא ראייה לדברי המהרש"ם מדברי הבית יעקב סי' קקב ע"ש, אך מסיים שרצונו לשמוע עוד חוות דעת מגדולי הוראה בעיקר היתרו של המהרש"ם. ועיין גם כתשובה אחרת שלו [31].

וכ"כ השו"ת זקן אהרן [32] להתיר וז"ל: ובהיות ששמעתי שהמהרש"ם הסכים להתיר והתנה שיסכימו עמו עוד שני רבנים, דרינא בהדיה והנני נמנה עמו בהיתר זה, עכ"ל.

וכותב הגרש"ז אויערבאך שליט"א [33]: דמסתבר שאין לחוש כלל בזה לאיסור הוצאת זרע לבטלה, כיון שלפי הרופאים ההזרעה היא ממש במקום ביאה וצריכים גם בהזרעה מלאכותית לאותה כמות הזרע שרגיל לצאת מהאדם ע"י ביאה, ואף להמחמירים להוציא זרע לצורך בדיקה היינו משום דאותו הזרע מעיקרא הוא עומד רק להשחתה משא"כ הכא ההוצאה היא לצורך הזרעה ולא להשחתה, רק שצריכים להקפיד לעשותו דוקא ע"י רופא נאמן ובנוכחותו של עוד רופא כדי שידעו ברור שהזרע הוא מהבעל ולא של איש אחר, ואף שאם יתפשט ההיתר יש לחשוש טובא שקלי הדעת יעשוהו בלי השגחה מעולה על הרופא וכו', אך בלא"ה אין בכוחינו להעמיד הדת על תילה, ולכן אין טעם להחמיר ולאסור את המותר על כשרים וטובים בגלל פוחזים וקלי הדעת, עכ"ל.

וכן ראיתי בשו"ת שרידי אש [34] שכותב שאין כאן הוצאת זרע לבטלה מכיון שמביא לידי עיבור וכל האיסור של הוצאת זרע לבטלה הוא משום איבוד הזרע ובנידון דידן אינו מאבד כלל אלא מקיימו שלא ע"י בעילה וכו'. ואפילו אי נימא שלא קיים האב פריה ורביה כזה. מכל מקום אין הוצאת הזרע לבטלה שהרי יולד בנים על ידי הזרע, עכ"ל. ועיין גם להלן סי' כג ס"ק ב.

והשו"ת ציץ אליעזר [35] כותב בסיכום: כל עוד שיש תקוה שהזוג יוכל להבנות כדרך כל הארץ, אין למהר להתיר זאת ויש לחזר לעשות כל טצדקי בדרכי ההלכה והרפואה לקיים ההזרעה בדרך הטבעית טרם שיגיעו למסקנא להוראות היתר על ידי הזרעה מלאכותית. אם כבר עברו עשר שנים מנשואי הזוג או שהתברר כבר לחלוטין על ידי קביעה של רופאים נאמנים שלא תוכל האשה בשום פנים להרות מבעלה בדרך הטבעית, אז יש מתירים ויש להשגיח בשבע עינים שלא יערבבו חלילה בזה זרע של איש אחר. וכל חיסרון פיקוח כל שהוא מכך עלול להפוך הקערה על פיה ולהביא חלילה על הזוג חורבן במקום בנין. עכ"ל.

וכן מתיר השו"ת יביע אומר [36] וכותב: כלל העולה מכל דברינו בזה, כי איש ואשה שישבו עשר שנים יחדיו ולא זכו להבנות ואחר טיפול ממושך ברופאים הסכימו לפחות שני רופאים מומחים שאין עצה אלא בדרך זו, שהבעל יקלח זרעו לתוך צנצנת והם יזריקו את השכבת זרע לתוך רחם האשה ורק אז תתעבר

האשה ותלד, אפשר להקל בזה וכו'. אלא שעליהם להקפיד שלא יתחלף זרעו של הבעל בזרע של איש אחר על ידי השגחה מיוחדת, כי חלילה וחס להתיר קבלת זרע של איש אחר ולא תהא כזאת בישראל וכו'. וחשידי הני רופאים שיחליפו את השכבת זרע וכאשר הנסיון הורה וכידוע. ולכן צריך להשגיח בעינא פקיא על זה, עכ"ל.

ומכיון שהרבה פעמים צריכים ליקח פעמים חוזרות זרע מהבעל ובסוף לערבבם יחד כדי שמספר התאי זרע יהיה גדול. קשה מאד ואפילו בלתי אפשרי להשגיח שההפריה באמת תבוצע אך ורק מזרע של הבעל. ולכן מאד מאד צריכים הזוג להקפיד שהרופא המבצע את ההזרעה מלאכותית יהיה ירא שמים כי בסופו של ענין יצטרכו לסמוך עליו ועל נאמנותו כלפי שמים שלא יעשה שום דבר נגד דת משה וישראל, ועיין להלן שכותב הגרש"ז אויערבאך שליט"א דנכון יותר להקפיד לא לעשותה אלא בפני שנים.

א) השגת זרע מהבעל. כותב השו"ת זקן אהרן [37] שדרך המובחר להשגת הזרע הוא דרך ביאה וזורה מבחוץ, ובאם אי אפשר יעשה כן על ידי כיס המיוחד שמשים על האבר, ובאם גם זה אי אפשר ובהכרח שיוציא לשפופרת (בידים), באין ברירה כל המיקל בנ"ד וכו' לא הפסיד, עכ"ד. ועיין בשו"ת אג"מ [38] שכתב לחלק בין הוצאת זרע בידיים ובכלים דאסור, לבין שעושה דרך ביאה או על ידי גרמא דמותר. וכן עיין בתשובה אחרת [39] שכותב דבימי נדוה כשאי אפשר לבעל ליתן זרעו עי"ז שהוא דש מבפנים וזורה מבחוץ, אז יהרהר באשתו כמו שרוצה לבעלה ורשאי להסתכל בה בכונה ליהנות ממקומות שמותר באשתו נדה ולהשתדל שיתאוו לתשמיש עד שיתקשה אברו מזה בלא נגיעה ואז יכניס אברו בכלי זכוכית שיצא לשם הזרע, עכ"ל. וכותב הגרש"ז אויערבאך שליט"א [40]: שמסתבר שאין לחוש כלל בזה לאיסור הוצאת זרע לבטלה. ואמר לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א שגם מותר להשיג זרע למטרה זו על ידי הלבשת גומי מיוחד בזמן ביאה. וכתב לי מו"ר הגרי"י נויבירט שליט"א: ושמעתי על צד הטוב, לעשות חור קטן בכיס, כי אז אין כל חשש, אם היא לא נדה, עכ"ל. ועיין גם להלן סי' כג ס"ק ב.

ב) בימי נידוה. השו"ת מהרש"ם [41] והשו"ת זקן אהרן [42] מתירים דווקא בימי טהרתה, והשו"ת ציץ אליעזר (מובא לעיל) מתיר, בשעת הדחק, גם סמוך לוטה (מכש"כ דהא דהרמ"א יו"ד סי' קפד סע' ה). אך השו"ת מנחת יצחק [43] מתיר, אם יסכימו עמו גדולי ישראל, גם בימי ליבונה לאחר שתטבול ותצא מדין נדה דאורייתא. והשו"ת אג"מ [44] והשו"ת יביע אומר [45] מתירים לעשות זאת אפילו בימי נדתה (כשהביץ מוקדם עקב מחזור קצר - ועיין בדברינו בנשמת אברהם חיו"ד [46]).

וכותב הגרש"ז אויערבאך שליט"א [47]: ובנוגע להספק אם על ידי הזרעה מלאכותית מקיימים מצות פריה ורביה או לא. אף שראוי לפלפל בזה, מ"מ אין מקומו בקבוץ זה. ונלענ"ד דאף בכה"ג שמניעת ההריון הוא מפני שימי התעכרותה של האשה חלים בימי נדוה, אפילו הכי לא רמיא כלל חיובא עליהו להתחכם בתחבולות כאלה. רק יש לדון איך הוא הדין כשהאשה תובעת מבעלה לעשות כן משום חוטרא לידה והוא אינו רוצה או איפכא. שהבעל רוצה להכריח את אשתו לעשות כן משום מצות פו"ר ושבת, אם מחייבים אותם על כך או לא. וכן בכה"ג ששהה עשר שנים ולא ילדה והאשה אינה מסכמת להזרעה מלאכותית אם גם בכה"ג תוכל לכוף את הבעל לגרשה. ונראה דאם צריכים לעשות את ההזרעה רק בימי נדוה, מסתבר דחזי נמי לאצטרופי טענת קים לי כהרב ר' שלמה ז"ל מלונדון [48] שסובר שהולד נחשב כבן נדה (אע"פ שלא זכיתי כלל להבין דברו), אך אם אפילו לעשות את ההזרעה מהבעל גם בימי טהרתה - כי מה שמכניסים את פי המזרק תוך צואר הרחם אין לחוש בזה לפתיחת הקבר כיון דהוא דק ונכנס דרך הפתח כריווח ואין הקבר נפתח יותר ממה שהוא בטבעו - וכגון שמניעת ההריון היא מסיבה אחרת. אפילו הכי לא ברור הדבר אם אפשר להכריח על כך, והדבר צריך תלמוד. עכ"ל.

ג) מילה בשבת. האם מותר למול בשבת תינוק שנולד אחרי הזרעה מלאכותית. עיין בנשמת אברהם [49]. וכותב הגרש"ז אויערבאך שליט"א (שם): אך מסתפקנא לפי מה שהר' חננאל סובר [50] דבנתעברה באמבטי אינה טמאה לידה מפני שאין אני קורא בה אשה כי תזריע. דלפי זה בן הנולד על ידי הזרעה מלאכותית לא יהא נמול לשמונה בשבת, דהא ביוצא דופן מספקינן בגמ' שבת קלה ע"ב דלמא כל שאין אמו טמאה לידה אין נמול לשמונה וקיי"ל להלכה ביו"ד סי' רסו סע' י דלא מהלינן ליה בשבת. ומעתה אם נאמר שעיקר טעמו הוא משום דהו"ל מעשה נסים אין זה שייך כלל להזרעה מלאכותית שהוא דבר טבעי ולא הוי כלל בגדר נס, אך בענייני אין אני מבין יפה, דמהיכי תיתי נימא דמכח זה שאינו מצוי כלל והוא קרוב לנס שלא תהא אמו טמאה

לידה. ולכן יותר מסתבר לומר דעיקר טעמו של ר' חננאל - שכל דבריו דברי קבלה - הוא משום דכל שהאשה אינה מסייעת להזרעת הבעל אין אני קורא בה אשה כי תזרע וגם מפני שאין זה דרך הזרעים, וכיון שכן הרי גם בהזרעה מלאכותית אין האשה מסייעת להזרעת הבעל אין אני קורא בה אשה כי תזרע וגם מפני שאין זה דרך הזרעים, ואפשר דלא מהלינן ליה בשבת וצ"ע, עכ"ל. וכתב לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א להוסיף: אך חזר ואמר לי דמ"מ צ"ע מה טעם לא נאמר ד"תזרע" האמור בתורה היינו הביצים של האשה, עכ"ל.

ד) האם מיקרי בנו לכל דבר. עיין בדברי הח"מ (המובאים לעיל) שהביא מהליקוטי מהרי"ל שכן סירא היה בנו של ירמיהו. וכן מביא הב"ש (גם מובא לעיל) מהב"ח [51] בשם הגהת סמ"ק למהר"ר פרץ שאשה מוזהרת שלא לישכב על סדיני אדם אחר מחשש שמא תקלוט הזרע ותתעבר ממנו וקפדינן אהבחנה גזירה שמא ישא אחותו מאביו, וכן מביא המל"מ [52]. הרי שוולד כזה קרוי בנו. וכן עיין בשו"ת התשב"ץ [53] שבת הנולדת מעיבור בלא ביאה יורשת בנכסי אביה ואסורה בקרובי אביה. וכן עיין בטורי אבן [54] ובערוך לנר [55] שמקשים מהגמ' בפ"ק דיבמות, דאם אפשר להתעבר באמבטי בהיתרא משכחת לה נמי אם נופלת לפני בנה ליבום כגון שנתעברה כלה מחמיה באמבטי והולידה בן ומת בעלה בלא בנים ונפלה קמא ברה: הרי גם לדעתם בן כזה נקרא בנו.

וכ"כ הגר"י אייבשיץ [56] שפשיטא שהוולד הוא בנו לכל דבר ויהא חייב על הכאת אביו וקללתו. אלא מכיון שלא ניתנה תורה למלאכי השרת ואין עדים שיכולים להעיד שבודאי וולד זה הוא בנו של בעל הזרע, לא נוכל להרוג הבן הנולד על ידי עיבור באמבטי על הכאת אביו וקללתו. ואף אין לסמוך על זה לענין קיום מצות פריה ורביה, עכ"ד. וכן פסקו גם השו"ת דברי מלכיאל [57], המחצית השקל [58] והשו"ת ישכיל עבדי [59].

אך עיין בט"ז [60] שכותב דיש להסתפק. אשה שנתעברה באמבטי אם האב קיים פו"ר ונקרא בנו לכל דבר. והוא דוחה ראייתו של הב"ח בכותבו: ואין זה ראייה דשמה לחומרא אמרינן לקולא לא אמרינן בפרט במידי דתלי בקום ועשה והיא נתעברה מעצמה דאינו יוצא בזה. עכ"ל. וכ"כ בחסדי דוד [61]. והשו"ת משפטי עוזיאל [62] כותב שאינו נחשב כבנו, לא לענין זה שיחשב כאלו קיים מצות פו"ר ולא לענין פטור אשתך מזיקת יבום וחליצה וכו', ע"ש. וכ"כ השו"ת חלקת יעקב [63] שהוא ספק אם דינו כבנו לכל דבר ואם האב קיים מצות פו"ר, ולענין חליצה ויבום דינו כבנו רק לחומרא ולא לקולא דאח כזה זוקק ובן כזה אינו פוטר. ועיין גם בברכ"י [64]. וכ"כ השאלת יעב"ץ [65] שלא קיים מצות פריה ורביה.

וכותב הגרש"ז אויערבאך שליט"א [66]: ומ"מ נראה במי שהוציא את זרעו לתוך כלי ומת בלא בנים לפני שהכניסו את הזרע לתוך האשה, דאע"ג שנתעברה אח"כ וילדה ילד של קיימא, אפילו הכי חייבת ביבום, משום דאף שהולד מתיחס אחריו והוא בנו לכל דבר, מ"מ כיון דבשעה שמת בעלה עדיין מחוסר מעשה של הכנסת הזרע לגופה מיד כבר חל עליה חובת יבום, ואף שלענין ירושה שפיר נקרא יורש. היינו מפני שדין ירושה לא תלוי דוקא בשעת מיתה ויכול שפיר לחול עליו שם יורש גם זמן רב אחר מיתת המוריש וכו' (גם זה פשוט וברור ואין צריך לפנינו דעל ידי הזרעה מלאכותית ליכא הקמת שם ולא מתקיים כלל מצות יבום, ורק בביאה תליא מלתא כדכתיב יבוא עליה ואפילו בביאה שאינה ראויה להתעבר גם כן איכא מצות יבום כמבואר ביבמות כ ע"א ע"ש בתוד"ה יבוא). ונראה לבאר מה שנסתפקו גדולי עולם לענין אשה שנתעברה באמבטי אם הולד מתיחס אחר בעל הזרע או לא וכו', מהיכי תיתי נימא דלענין יחס בעינן דוקא שיבוא עליה כדרך כל אדם. אולם לדברינו שהבא על אשת איש ונתגרשה לפני קליטת הזרע אפילו הכי הולד ממזר משום דמיד כשפלט הזרע ממנו ונכנס לתוך האשה הרי זה חשיב כתחלת הריון, אף אם יודעים ודאי ששהה הזרע לקלוט כמה ימים, יתכן גם לומר דדוקא על ידי ביאה, כיון שתיכף עם פליטת הזרע הרי זה חשיב כתחלת הריון, לכן הבן מתחיל שפיר להתיחס תיכף אחריו, משאין כן בנתעברה באמבטי או על ידי הזרעה מלאכותית כיון דמה שהזרע יצא ממנו ונמצא באמבטי או במזרק אי אפשר כלל לחושבו כתחלת הריון, אפשר דכל שאין היחס מתחיל תיכף, שוב אינו חוזר ומתחיל ואמרינן כיון דפסקה פסקה ורואין אותו כמי שיש לו רק אם ולא אב וכו'. אלא שאעפ"כ נראה כהסוברים שגם בנתעברה באמבטי הולד מתיחס שפיר אחר בעל הזרע וכדחזינן דבעכו"ם אע"ג דכתיב בהן וזרמת סוסים זרמתם ולא מסתבר כלל לחלק בין ביאה ממש להזרעה מלאכותית, אפ"ה קי"ל כר' יוחנן דסובר בירושלמי יבמות פ"ב ה"ו דעכו"ם יש לו יחס וגם בביאה כדרך כל אדם אפשר דאין היחס מתחיל אלא לאחר ארבעים יום כיון דכל מ' יום חשיב רק כמיא בעלמא וה"נ גם כאן, וכיון שכן ה"ה נמי בישראל שבכל ענין מתיחס אחריו וכו', עכ"ל.

ומסכם וכותב הגאון שליט"א [67]: א) מותר ליקח מזרע הבעל ולעשות הזרעה מלאכותית באשתו גם בימי נדותה אם אי אפשר בזמן אחר, ואין בזה משום הוצאת זרע לבטלה. ומסתבר שהולד מתיחס לבעל הזרע וחשיב כבנו לכל דבר והוא בנו ודאי ולא ספק אם נעשה על ידי רופא נאמן, אך נכון יותר להקפיד לא לעשותה אלא בפני שנים. ב) יש להסתפק במי שהכניסו מזרעו לתוך רחם אשתו ובתוך ב' או ג' ימים מת בלא בנים, אם אשתו חייבת בחליצה אף אם נתעברה מאותה הזרע וילדה בן, כיון שקליטת הזרע היתה לאחר מותו. גם מסופקני אם האיש והאשה יכולין לעכב זה את זה או לכוף אחד את השני להזרעה מלאכותית. וכמו כן יש להסתפק בבן הנולד מהזרעה מלאכותית אם נימול לשמונה גם בשבת, עכ"ל.

2. הזרעה מלאכותית מאיש זר.

על דעת כל הפוסקים המובאים לעיל, אסור לבצע הזרעה מלאכותית מאיש יהודי זר לאשת איש. הבני אהובה [68] כותב דמכיון דכתיב [69] לא תתן שכבתך לזרע, אפשר שהתורה אסרה בכל ענין הכנסת זרע של איש זר לתוך אשת איש. וכ"כ בשו"ת מערכי לב [70] והשו"ת שבט הלוי [71] שהאיסור הוא מן התורה.

אך כותב האג"מ [72] לפי מה שכתב הט"ז [73] בשם הר"ר פרץ בהגהת סמ"ק, וכ"כ

הב"ש [74] שהטעם הוא מדין גזירה שמא ישא אחרתו מאביו ואין זה שייכות זנות כלל וכן אין הילד ממזר כי אין כאן מעשה ביאה. וכן הוא כותב בשו"ת אחרת [75]. וכן ראה בשו"ת יביע אומר [76] שכותב: ובאמת שאין לנו לדרוש מדעתינו מקראי וכמו שהאריך בזה השדי חמד כללי הפוסקים סי' טז אות נ, ולכן הפריז על המדה המערכי לב באמרו שם דהוי מדאורייתא וכו', ומ"מ בגוף הדין דבר ד' בפיהו אמת שאין להתיר דבר זה כלל וכו' כי חלילה וחס להתיר קבלת זרע מאיש אחר ולא תהא כזאת בישראל וכו' וחשידי הני רופאים שיחליפו את השכבת זרע וכאשר הנסיון הורה, וכידוע, עכ"ל.

וכ"כ הגרש"ז אויערבאך שליט"א [77]: איסור גמור להזריע מזרע של איש אחר לתוך אשת איש שמא ישא אחרתו וכו'. וגם נראה שהולד הנולד מהזרעה זו הוא ספק ממזר, אולם אין ההזרעה חשובה כזנות והאשה אינה נאסרת כלל לא לבעלה ולא לזה שנתעברה מזרעו. כמו כן אי אפשר כלל לקיים מצות יבום ולהקים שם על ידי הזרעה מלאכותית, עכ"ל.

ועיין בשו"ת חלקת יעקב [78] שכותב: שבאם אתרמי שנולד וולד כזה ואנו צריכים לדון עליו אם הוא ממזר או לא וכו', יש צדדים רבים להפוכי בזכותיה דהולד ולאכשוריה לבא בקהל וכו', וכן נמי לאוסרה על בעלה אין בידינו כח לאוסרה וכו', אבל לכתחילה לעשות מעשה נבלה הלזו לקבל זרע מאחר, חוץ מכל החששות והאיסורים שיש בזה וכדביארנו בתשובה הקודמת, יש להתחשב הרבה עם דעת הרבנים הגאונים שדעתם בהחלט שהולד ממזר והיא נאסרת על בעלה, וכ"כ הגאון מסטמאר בתשובה הנדפסת בהמאור [79] וכו', עכ"ל. ובשו"ת אחרת [80] הוא כותב שהולד אינו ממזר כיון שלא היה כאן ביאת איסור ואין האשה נאסרת על בעלה, אך נקראת עוברת על דת משה ויהודית ויכול הבעל להוציאה בעל כרחיה אם עשתה זאת שלא בידיעתו.

וכ"כ השו"ת שרידי אש [81]: למעשה יש לאסור לאשת איש שתביא לרחמה זרע של איש אחר שהוא מעשה כיעור ותועבת מצרים וכו', ולנולד יש דין שתוקי שהוא מכיר את אמו ואינו מכיר את אביו. עכ"ל.

וכן מסכם השו"ת ציץ אליעזר [82]: א) אסור להפרות אשת איש משכבת זרע של איש אחר באמצעות הזרעה מלאכותית והדבר תועבה גדולה ורעה עד מאד. ב) יש שנוטים לסבור שאשת איש העושה זאת נאסרת גם על בעלה. ג) אשה שביצעה פעולה הזרעה מלאכותית שלא בידיעת בעלה, הגם שלא נתעברה מזה, יכול הבעל לדרוש לחייבה בקבלת גט פטורין ויש גם ליעצו על כך, והדעת נוטה שגם מפסידה כתובתה ואפילו

בלא התראה. ד) הולד שנולד וכו', והדעת מכרעת שמספק פסול כודאי לא יצא, עכ"ל. ועיין שם עוד הרבה פרטי דינים. וכן פסקו הלכה למעשה בעובדא דהוה [83] שהאשה חייבת לקבל גט פטורין מבעלה ויוצאת בלי כתובה ומכש"כ שאין הבעל חייב לתת לה כל פיצוי כספי כמבוקשה, ע"ש.

ואם השכבת זרע הוא מגוי, כותב האג"מ [84] וז"ל: בדבר זריקת הזרע שכתבו בשמי שהתרת, מצאתי לנכון להודיע שאני לא התרתי אלא בשעת הדחק גדול שהאשה מצטערת טובא כמבואר בספרי אג"מ סי' עא, שלכן פשוט לכל שאין לדון בענין זה כי אם רב מובהק גדול בתורה ומפורסם בהוראה שידון בזה מכל הצדדים, ומחמת זה בשאלה החד פעמית שבא לידי אסרתי, וחלילה לשום רב להורות היתר בנידון זה מתוך ספרי, ועיין מה שכתבתי בהקדמתי לאג"מ על או"ח. אכן מכיון שיש לחוש עדיין שיקילו בזה להורות אלה שאינם ראויים לדון בענין חמור ופן יצא מכשול להתיר גם במקום האסור, צריך לגדור גדר שלא יתירו זה בשום אופן אף רב היותר מובהק, עכ"ל. וכן אוסרים השו"ת ציץ אליעזר [85], החלקת

יעקב [86], השו"ת שבט הלוי [87], השו"ת חשב האפוד [88], השו"ת שרידי אש [89] והשו"ת מנחת יצחק [90]. ועיין מה שכתב הגרש"ז אויערבאך שליט"א [91].

ובתשובה חדשה [92] כותב הגר"מ פיינשטיין ז"ל לגבי זריקת זרע נכרי למעי אשה וז"ל: הנה ממה שכתבתי בתשובותי בח"א אה"ע סי' עא ובח"ב אה"ע סי' יח וכן מה שכתבתי בח"ב סי' יא כולם אמת וברור לדינא לא שייך להתחרט מהם וליכא שום חששות בזריקת זרע של נכרים, אבל למעשה לא הוריתי לעשות כן מטעם שלענין קיום מצות פו"ר לבעלה אין זה כלום, והאשה היא אינה מחוייבת, ושייך שיצא מזה קנאה גדולה לבעלה ולכן אין זה עצה טובה, ולאלו שחלקו עלי השבתי תשובות ברורות ולא נדפסו רק התשובה שהשבתי להגר"מ בעל שו"ת חלקת יעקב זצ"ל הדפיס בספרו מחמת שהיו בידו (וכעת נדפס גם בסוף חי' למס' כתובות) ויותר לא רציתי לכתוב בזה אף לפלפולא בעלמא, אבל ודאי אין ליעץ לעשות כן מטעם שכתבתי, ואם אחד עשה כן הולד כשר אף לכהונה וכו'. ומש"כ כתר"ה עיקר החשש הוא שמא ישא אח את אחותו, הא לא שייך בשל נכרים כדכתבתי בתשובתי, עכ"ל.

3. הפרייה מלאכותית (תינוק מבחנה).

באופן נורמאלי, זרע הבעל מגיע מתוך הרחם לחלל החצוצרה ושם מתקיים תהליך ההפרייה על ידי מיזוג זרע הבעל והביצית. אחרי זה מתקדמת הביצית המופרית לחלל הרחם ומשתרשת בדופנה שם ממשיך העובר לגדול. מובן איפוא שכשפתח או חלל החצוצרות סתומים עקב דלקת או סיבות אחרות, אין כל דרך של הפרייה בצורה טבעית. היום אפשר להוציא את הביצית על ידי ניתוח קל, לשים אותה במבחנה ושם להוסיף זרע מהבעל, או מגבר אחר, כך שההפרייה תתקיים בתוך המבחנה. אחרי כן שותלים את הביצית המופרית בדופן רחם האשה, שם היא מתפתחת כרגיל.

וכותב הגר"ע יוסף שליט"א [93]: נראה שגם תינוקת המבחנה מתיחסת להוריה להחשב ככחם לכל דבר, אם אמנם היתה הקפדה מלאה שהזרע היה של הבעל בלבד. אמנם לענין להתיר לכתחילה לעשות כן, נחלקו גדולי הרבנים בדורינו וכו' (עיין לעיל לגבי הזרעה מלאכותית). ולכן גם בתינוקת המבחנה יש להתיר כשאין שום אפשרות אחרת לזוג להבנות אלא בדרך זו ובלבד תהיה הקפדה מלאה שהזרע יהיה של הבעל בלבד. עכ"ל.

וכותב הגרא"י וולדינברג שליט"א [94] שלדעתו דין ההפרייה המלאכותית הוא הרבה יותר חמור מדין הזרעה מלאכותית עד שלא ניתן כלל להשוותם אהדדי ומכמה סיבות: א) בהזרעה מלאכותית זרע הבעל מוכנס לתוך רחמה של האשה וכו' ואין כאן הוצאת זרע לבטלה בהיות והכל הוכנס אל תוך הרחם וכו', אבל בהפרייה מלאכותית הרי אם הפעולה איננה מצליחה ולא חלה הפרייה הא יוצא שהבעל הוציא זרע לבטלה. ואפילו כשכן מתהווה הפרייה הרי זה רק מתא אחד של זרע בלבד והיתר נשאר שפוך לבטלה וכו' בניגוד להזרעה

מלאכותית שאיך שהוא הכל נשאר ברחם האשה. ב) הזרעה מלאכותית מבוצעת בגלל חיסרון ומניעה מצד הבעל וכו' ולכן דנין לומר (כמה מהפוסקים) דמכיון שהבעל אינו ראוי להוליד באופן טבעי אין לגביו איסור של הוצאת זרע לבטלה. אבל בהפרייה מלאכותית, הא באה היא בגלל חיסרון ומניעה מצד האשה וכו'. ואם כן בכגון דא יש לומר שקיים בכה"ג כלפי הבעל איסור של הוצאת זרע לבטלה. ג) יתכן שכאן יודו כל הפוסקים שאינו מקיים על ידי כן מצות פריה ורביה וכו', כי בהזרעה מלאכותית תהליך ההפרייה הוא ברחם האשה והוא תהליך רגיל וטבעי של הריון וכו', משאין כן בהפרייה מלאכותית הא משנים בזה סדרי בראשית, את זרע הבעל מזרעים אל תוך מבחנה ומצד האשה אין גם כל הזרעה אלא באמצעים כירורגים וכו' ומחוץ לגוף האשה היא שמתרחש תהליך ההפרייה וכו' ורק לאחר כעבור מספר ימים או שבוע ויותר כאשר ההפרייה מובטחת כבר, רק אז היא מושלת ברחם האשה. ויוצא שאין כאן הזרעה כדרכה לא מצד האישה ולא מצד האשה דשניהם נזרעים על ידי צד שלישי אל תוך מבחנה וכו'. ד) בשלמא בהזרעה מלאכותית היכא שהביצוע של ההזרקה אל תוך רחמה של האשה נעשית מיד ובסמוך להוצאת הזרע מהבעל, אפשר עוד בעינא פקיחא לשמור ולהשגיח שלא יערבו בזרע זה של הבעל גם זרע של גבר אחר וכו', אבל בהפרייה מלאכותית אין כמעט כל אפשרות כזאת של השגחה כזכר וכו'. לאור כל האמור נלע"ד להלכה דאין להתיר בשום פנים את ההפרייה המלאכותית במבחנה, עכ"ל של הציץ אליעזר.

אך כותב הגר"א נבנצל שליט"א [95] מספר הערות על תשובתו של הגרא"י וולדינברג שליט"א וז"ל: איני רוצה ח"ו לערער על מסקנתו הלכה למעשה, כי ודאי יתכן שיפה נמנע מלהתיר וכו', ובכל זאת מן הראוי אולי וכו' להוסיף את ההערות הבאות: א) מן הראוי להזכיר שאם באנו לאסור את ההפרייה הזאת, אנו גורמים לפחות לאחד משני דברים: או שהאיש ודאי לא יקיים פריה ורביה וכו' ויתכן מאד שתשרור עצבות ומרירות בבית הזוג לעולם, או ששרדו, ונמצאו הורסים בנין וכו'. ב) אם מלינים אנו שתכלית (או לפחות אחת התכליות) הזיווג היא קיום המין והעמדת דורות לעבודת הבורא, ולא רק ההנאה ההדדית, יש לענ"ד מקום רב לומר דהוצאת זרע להפרות ביצית אינה הוצאת זרע לבטלה וכו'. ואף גם אם אין הפעולה מצליחה, הוא מצדו פעל כפי יכולתו היחידה לקיום העולם וכו'. ג) גם מה שכתב דאין כאן קיום פו"ר ואף לא יחס, מצד שאינו כדרך כל הארץ, לענ"ד י"ל דשפיר הוי כדרך כל הארץ. דאין לנו לילך בתר חיצוניות הדברים אלא בתר פנימיותם, וזה דרך כל הארץ שהתא מפרה את הביצית. ד) מה שחשש שיוצרים בעיות מרקיעות שחקים, אטו כולי עלמא צייתי דינא, הלא הבעיות צצות בלאו הכי ובינתיים כנ"ל מוטל על כף המאזניים אושרו של זוג בישראל, עכ"ל של הגר"א נבנצל שליט"א.

חילול שבת עבור תינוק כזה. הלום ראיתי שכותב הגר"ש הלוי ואזנר שליט"א [96]: והשאלה אם בתנאים מוקדמים אלה (דהיינו בתנאי המבחנה) יש צורך לחלל שבת כדי להמשיך התפתחותם אם מותר. והספק בזה אם גם בכה"ג אמר הבה"ג דמחללין על העוברין ומטעם שישמור שבתות הרבה, וכסברתו דגם לפני ארבעים יום אע"פ דכמיא בעלמא נחשב מ"מ מחללין וכמבואר ברמב"ן ור"ן לדעת בה"ג. או דלמא דוקא שכבר הם בגוף האם, אע"פ שעדיין לפני ארבעים יום וכו', משא"כ הכא עדיין חסר מעשה להביא לגוף האם. לדעתי ברור דגם לבה"ג אסור לחלל שבת בזה דע"כ לא התיר בה"ג לחלל שבת על העוברין אפילו לפני ארבעים יום אע"ג דמיא בעלמא הוא אלא בעובר תוך מעי האם. דאע"ג דטעם וחי בהם עדיין ליכא. מ"מ הא דפסקין עליו שמותר לחלל שבת גם זה נבנה על היסוד שיהיו עכ"פ אח"כ בני קיימא ע"י שרוב ולדות בני קיימא הם ורק מיעוט מפילות וכיבמות לו ושם קיט וכו'. משא"כ זרע זה שבתוך המבחנה שאינו נכלל כלל ברוב זה דרוב העוברין בני קיימא הם וכו'. וגם אם פעם יתפתחו הדברים אולי עד שיהיה אחוז גדול מצליח בנסיין הנ"ל, מ"מ הדעת נטה כנ"ל. עכ"ל.

השתלת עובר ברחם של אשה אחרת. בעיה חדשה שדורשת עיון וליבון שהתעוררה בדורנו היא לגבי עובר שהושתל לרחמה של אשה אחרת ונולד ממנה. הגר"ר זלמן נחמיה גולדברג שליט"א [97] דן כשאלה מי נחשבת לאם הנולד, הראשונה או השניה או שתיהן נחשבות לאם הנולד. ונ"מ להרבה דיני תורה, אם הולד אסור באחותו מאם הראשונה או שאסור באחותו מאם השניה או שאסור באחותו משתי האמהות. וכן יש לשאול איזו אם יורש הולד. וכן יש לדון אם הראשונה היתה ישראלית והשניה נכרית או להיפך, אם הולד דינו כישראל או כנכרי. וכן אם הראשונה היתה מפסולי קהל כממזרת וכדומה והשניה כשרה או להיפך, מה דין הולד לענין היתר לבוא בקהל. וכן אם היתה הראשונה לוייה והשניה ישראלית או להיפך, אם הבן חייב בפדיון, או אפילו שתיהן ישראליות, רק שאחת מהן כבר ילדה. אם הבן חייב בפדיון הבן. והוא מסכם: א) אב נעשה מעת ההריון, ואם, לדעת

רעק"א [98] נעשית אם מעת ההריון, והגר"ר יוסף ענגל [99] הוכיח מרש"י [100] שאין נעשית אם רק מלידה (ומוסיף המחבר שליט"א להביא ראיה גם מהגמ' ביבמות צז ע"ב. שני אחים תאומים גרים וכו'). ב) אם שהולידה

אבל לא היא עיברתו, מתיחס הולד אחר האם היולדת לענין איסור חיתון בקרובי האם היולדת, אבל מותר בקרובי האם שעברתו, ולדעת רעק"א יתכן שאסור גם בקרובי האם שעיברתו. ג) אם נעשה עובר במעי נכרית ונולד מאם ישראלית, למ"ד עוכר ירך אמו אינו צריך גירות, ולמ"ד לאו ירך אמו צריך גירות, אבל אחר הגירות מתיחס אחר האם שנולד ממנה. ויכולה האם לטבול ועל ידי כן לגייר העובר בב"ד ויהיה גר מן התורה, ולדעת רעק"א לא יהיה גר אלא מדרבנן, להסוברין שזכין לקטן הוא מדרבנן. ד) לענין בכור, אם השניה מבכרת הרי הוא בכור וחייב בפדיון. ולענין אם פוטר לראשונה, אם הוציאו אותו מהראשונה לפני שרקמה איבריו, אינו פוטר לראשונה ואם הוציאו בכלי שחצץ בינו לבין הרחם [101] אינו פוטר לראשונה. ה) לפי האמור דהולד מתיחס אחר האם היולדת, כל שכן הוא הדין ב"תינוק מבחנה" כאשר גם העיבור נעשה מחוץ לגופה של הראשונה. אמנם אם העיבור קובע אמהות. עדיין יש לעיין בדין "תינוק מבחנה", עכ"ל. ועיין גם שם [102].

גם הג"ר אברהם יצחק הלוי כלאב שליט"א דן שם [103] בבעיה הנ"ל. וכותב בסיכום: היולדת היא אם הילוד כאשר שתיהן יהודיות [104]. אך לגבי ישראלית ונכרית הוא כותב: אבל ביצית מופרית של גויה שהושתלה ברחם ישראלית, או הפוך, בעלת הביצית היא הקובעת את דינו של הילוד להיות יהודי או גוי, עכ"ל. ועיין גם במאמרו של הגר"מ הרש"ר

שליט"א [105].

ועיין בתרגום יונתן בן עוזיאל [106] שכותב: ואיתחלפו עוברייה במעיהון והוה יהיב יוסף במעהא דרחל ודינה במעהא דלאה. ובמהרש"א [107] כותב: ובשם ספר פענח רזא שמעתי לתרץ הא דנהפכה דינה לבת, היינו שהזכר שבבטן לאה ניתן בבטן רחל והנקבה שבבטן רחל ניתן בבטן לאה, דהשתא אתי שפיר עיקר יצירתה של דינה נקבה עכ"ד וכן מוכיחין דברי הפייטן ביוצר של ר"ה, עובר להמיר בבטן אחות וכו' סלוף דינה ביהוסף וכו' ותו לא מידי, עכ"ל. וכ"כ הדעת זקנים מבעלי התוספות [108]: פירש"י שדנה בעצמה שהיא היתה מעוברת מיוסף וע"י תפלתה נתחלף בדינה, עכ"ל.

ומה שאין למדין הלכה לא ממדרש ולא מאגדות, זהו רק כשיש סתירה מהש"ס, וז"ל החיד"א [109] וראיתי להעתיק מה שמצאתי לרבינו תם בספר הישר כ"י דף קץ בתשובותיו לרבינו משולם ז"ל: וכל שאינו בקי בסדר רב עמרם ובהלכות גדולות ובמס' סופרים ובפרקי ר"א וברבה ובתלמודו ובשאר ספרי אגדה, אין לו להרוס דברי הקדמונים ומנהגם כי עליהם יש לסמוך בדברים שאינם מכחישים תלמוד שלנו אלא שמוסיפין, והרבה מנהגים בידינו על פיהם וכו', עכ"ל של החיד"א. וכן מוכח בתוס' [110] שכותבים: והיה אומר ר"ת דאין הלכה כן (כפי מה שהובא בב"ר) לפי שחולק על הגמרא שלנו וכו'. ועיין בשדי חמד [111] שהכריח כן מכמה אחרונים. וכן עיין שם בפאת השדה [112], שכותב: אמנם עינינו הרואות להרמב"ן בהשגותיו לספר המצות בסוף מצות עשה זי"ן נסתייע בסברתו מדברי האגדה שהביא שם והכי מסתברא דכל שאין סתירה לדברי האגדה מהש"ס למדין ולמדין, עכ"ל של השדי חמד. וכן עיין בפ"ת [113].

(ו) חרש שוטה. כותב הב"י והוא משו"ת מהרי"ל [114]: הטעם דאי משום שבת יצרה איכא שבת ויכול לישא אשה ולהוליד בן חכם, ואי משום דאמר עד שיכלו נשמות שבגוף הא נמי נשמה יש לו ובר מצות היא ופקחים מזהרים עליו וכו', עכ"ל. ובשו"ת מהרי"ל שם ממשיך: וכן לענין מצוה (מצה), וגם הוי מהני שליחותייהו אלא דאין להם דעת, וכן לענין חליצה פי' בתוס' [115] משום דפומייהו כאיב להו ולהכי עולה ליבום וחליצה ולכל מילי חשבינן להו כישראל וכו'. ומ"מ לכל מילי הוי ישראל גמור וחייבין על הריגתו ואדרבה התורה הקפידה על קללתו וכו', עכ"ל.

סעיף י (ז) רבינו גרשון החרים על הנושא על אשתו, אבל ביבמה לא החרים, וכן בארוסה. הגה אם אינו רוצה לכנוס אלא לפטור, וה"ה בכל מקום שיש דיחוי מצוה, כגון ששהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה. אמנם יש

חולקים וסברא ליה דחרם ר"ג נוהג אפילו במקום מצוה ואפילו במקום יבום, וצריך לחלוץ. ובמקום שאין הראשונה בת גירושין, כגון (ח) שנשתטית או שהוא מן הדין לגרשה ואינה רוצה ליקח גט ממנו, יש להקל להתיר לו לישא אחרת, וכל שכן אם היא ארוסה ואינה רוצה להנשא לו או לפטור ממנו. ולא פשטה תקנתו בכל הארצות. הגה ודוקא במקום שידוע שלא פשטה תקנתו, אבל מן הסתם נוהג בכל מקום. ועיין בי"ד סי' רכ"ח אם הלך ממקום שנהגו להחמיר למקום שנהגו להקל. ולא החרים אלא עד סוף האלף החמישי. הגה ומ"מ בכל מדינות אלו התקנה והמנהג במקומו עומד, ואין נושאים שתי נשים, וכופין בחרמות ונדויון מי שעובר ונושא ב' נשים לגרש אחת מהן. וי"א דבזמן הזה אין לכוף מי שעבר חרם ר"ג, מאחר שכבר נשלם אלף החמישי, ואין נוהגין כן. י"א מי שהמירה אשתו, מזכה לה גט ע"י אחר ונושא אחרת, וכן נוהגין במקצת מקומות. ובמקום שאין מנהג אין להחמיר ומותר לישא אחרת בלא גירושי הראשונה.

נשמת אברהם

(ז) רבינו גרשום החרים. חרש שנשא, או פיקח שנשא חרשת שקדושין שלהם רק מדרבנן, האם גם עליהם גזר רגמ"ה שלא ישא אשה על אשתו, עיין בשו"ת בית יצחק [116] שכותב: ובודאי גם על חרש יש חרם זה, ובנו"ב [117] מסתפק אי גזר רגמ"ה החרשת לגרשה בעל כרחיה ע"ש, ולדעתי ה"ה בחרש לענין שתי נשים גזר רגמ"ה. עכ"ל. ומובא באוצה"פ [118]: בשו"ת מהרש"ם [119] הביא מהאבן יקרה סי' ב שכתב על פי דברי החכם צבי סי' קטז דביבם קטן, כיון דהזיקה אינה אלא מדרבנן, ליכא משום חדר"ג וה"נ בקדושי חרשת, והשיב עליו המהרש"ם דהרי בתשובות הרי"מ סי' מא דחה דברי החכם צבי בכמה ראיות. ומ"ש עוד באבן יקרה דגבי חרשת שאין לה קדושין מן התורה, לא הוי אלא פלגש ואינו מקיים פו"ר על ידה ובמקום מצוה לא גזר רבינו גרשום. דבריו תמוהים וכו' וצדקו הנו"ב דגם בחרשת איכא משום חדר"ג, עכ"ל. ובנו"ב הנ"ל אינו מכריע אלא מסתפק וז"ל: אבל מה שאני מסתפק בזה הוא זה כי אולי לא גזר הרגמ"ה בחרשת כלל דכי היכי דלא תקינו כתובה לחרשת משום דאם כן ממנעי ולא נסבי לה. אם כן אולי מהאי טעמא לא גזר רגמ"ה בחרשת, שאם אינו יכול להוציאה כי אם לרצונה, א"כ גרע משעבוד כתובה וממנעי ולא נסבי לה. זהו הנראה לפענ"ד מלתא דמסתבר, ועכ"ז לא נוכל להורות למעשה במה שלא נתפרש בראשונים וספק חרם הוא איסור דאורייתא. וגם לענין לגרש בעל כרחיה לא כלה הזמן של חרם הגאון, שזה שיש אומרים שלא גזר אלא עד סוף אלף החמישי וכן סתם השו"ע בריש אהע"ז, היינו לענין לישא שתי נשים. אבל לא לענין לגרש בע"כ. עכ"ל. ועיין באוצה"פ [119]* רשימה של פוסקים שמתירים בצירוף טעמים אחרים. וכתב לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א: צ"ע הרי ידוע דאף שהרמב"ם סובר דכל העובר על דרבנן עובר נמי דאורייתא בלאו של לא תסור מכל אשר ירוך, ואפי"ה אמרינן דספיקא דרבנן לקולא, והוא משום דאמרינן דמעיקרא גזרו רק על ודאי ולא על ספק וממילא ליכא כלל חשש דאורייתא. והכלל הזה הוא בכל הספיקות, בין כשהספק הוא במציאות ובין כשהספק הוא בדיון (עיין בשב שמעתתא שער א פ"ג), וגם נפישו רבואתי דסברי דשביעית בזמן הזה דרבנן וספיקא להקל ואע"ג שקבלו עליהם בימי עזרא באלה ושבועה שהן דאורייתא. והיינו משום דהשבועה שלהם היתה רק לקיים את הדרבנן אשר הדין הוא דבשל סופרים הלך אחר המקיל [120]. וא"כ מנין לנו שרגמ"ה ז"ל החמיר בגזירותיו יותר מגזירות חז"ל וגזר לכתחלה גם על ספק שיהיה לבי"ד ולמאה הרבנים. ולכאורה מסתבר יותר לומר דבתחלה גזר על ודאי ועל זה החמיר מאד וגם עשה חרם כמו אלה ושבועה של עזרא, אבל לא על ספק. ועיין בנוב"ת חאהע"ז סי' קמו שבאמת מקיל בספק, עכ"ל.

(ח) כגון שנשתטית. מובא באוצה"פ [121]: גדרי נשתטית לא נתבארו, ומדברי הרמ"א שכתב ובמקום שאין הראשונה בת גירושין כגון שנשתטית, מדייק בספר מנחת שי ח"ב סי' כח שאין להתיר בנשתטית רק באופן שאינה בת גירושין (ומה נקראת נשתטית גמורה לענין גרושין וכו') ובאם צריכים דוקא שלושה דברים המובאים בחגיגה ג ע"ב, חולקים בזה הרמב"ם והראשונים, עיין בי"ד לקמן סי' קכא), אבל אם יודעת לשמור גיטה ולשמור עצמה דהיא בת גרושין. אין להתירו לישא אחרת. וכ"כ בספר שערי צדק סי' ח הביאו בפרדס רמונים היתר ט דף סד. אך בשו"ת חבלים בנעימים [122] כתב דנראה דאפילו נודע בבירור שיכולה לשמור גיטה ועצמה וא"כ היא בת גרושין. מ"מ אם היא שוטה בשאר דברים ואינה בת דעת כראוי ומסרבת לקבל גט או שאינה כאן ליתן לה

הגט, יכול לישא אחרת עליה ואין בה חרם דרבנו גרשום. והא דכתבו דלא תיקן ר' גרשום בנשתטית, הוא לאו דוקא בסימני שוטה דחגיגה או מפני שאינה ראויה לקבל גט. אלא תלוי אם מחמת שטותה אינה ראויה לדור עם בעל והדבר תלוי עפ"י אומדנא של בית דין, אם אי אפשר לדור עם נשתטית כזו ל"ש בה חר"ג כדאיתא ביבמות קיב דלא תיקנו נשואין לשוטה וכו', וה"ה לענין חר"ג כמו שכתב בשו"ת הרא"ש כלל מב. וכ"כ בשו"ת דברי חיים [123] דאם רק אינה ראויה לדור עם בעלה כדרך כל הארץ והוא דבר נגד חוש בני אדם, יש כח ביד מאה רבנים להתיר, ע"כ. וכן עיין בשו"ת שבט הלוי [124]. ובשו"ת בית יצחק [125] מתיר באשה שהיא מטורפת ולפעמים היא קורעת בגדים ובשאר עניינים נראית כמושבת, לישא ע"י מאה רבנים עפ"י הרמב"ם [126] דכל מי שנטרפה דעתו והוא משובש בדבר מן הדברים אע"פ שהוא מדבר ושואל כענין, הרי זה פסול ובכלל שוטה יחשב ע"כ, ולפיו"ז כל שכן בקורעת בגדיה שהוא אחד מסימני שוטה המבוארים בחגיגה, ודאי יש להחזיקה כשוטה לכל דבר, עכ"ל. וכ"כ בשו"ת אב"נ [127] ובמהר"ש ענגל [128]. ועיין שם באוצה"פ בשם השו"ת בית יצחק [129] והשו"ת תירוש ויצהר [130] שיש להתיר לבעל לישא אחרת גם כשקיים כבר מצות פריה ורביה. ועיין גם באנציקלופדיה תלמודית [131].

וכותב הנו"ב [132] לגבי אשה שאינה משוגעת גמורה והיא עוסקת במשא ומתן אלא שהיא אינה בת דעת שלמה בכל הדברים ועכ"פ ראויה לתשמיש ע"י בדיקת חברותיה, אם באנו לדון בה דין שוטה להתיר להבעל חרגמ"ה נתת דבריך לשיעורין ואשה שלא תהא כל כך פקחת יאמר הבעל התירו לי לישא אחרת ובמשך איזה שנים לא ישאר שום זכרון מאיסור שתי נשים ויהיו בנות ישראל כהפקר בעיני בעליהן וכו', וכיון שאין בנידון זה ביטול פריה ורביה רק הבעל אינו רוצה בחיי צער, אין אנו נזקקים לו, עכ"ל.

ועיין באוצה"פ [133] שדן באריכות בפרטי דינים, כגון אשה שסובלת מדיכאון [134] עתים שוטה ועתים חלומה [135], נמצאת בבית משוגעים [136], היתה נשתטית לפני הנשואין והבעל לא ידע [137] [ועיין גם בשו"ת ציץ אליעזר [138] ובשו"ת לב אריה [139]], התירוהו לינשא ונתרפאה האשה לגמרי [140], בעלת מום [141], איילונית [142], עיורון [143], מחלה מדבקת [144] ונכפית [145]. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר [146] לגבי נשתטה הבעל. ולא הארכת בדברים אלה כי חמורים הם ומסורים לגדולי התורה.

נאמנות הרופאים. עיין בבית יצחק [147] דאפילו הרופאים אומרים שברור להם שיהא לאשה שנשתטית רפואה, אין להאמין להם דכל עיקר נאמנות הרופאים הוא משום דעבידא לאיגלווי. וכל זה בעבר, אבל בדבר של עתיד יש להם להשתמש שמשום סיבות אחרות לא נתרפאה, וע"כ אין להאמין להם ומתירין לו לישא אחרת כשעברו י"ב חודש. אך השאלת שלום [148] כתב דאם הרופאים אומרים שיש עוד תקוה שתתרפא, אין להתירו לישא אחרת, דהא בחלתה חולי ארוך כתב הרש"ל דאינו רשאי לגרשה בעל כרחא אפילו אם יתן לה כתובה וכן הסכים הח"מ סי' עט ס"ק ג וכו'.

וכותב השו"ת מהר"ם שיק [149] דאף רופא נכרי, אם הוא מומחה לרבים כמו מנהל בית חולים וכו"ב. נאמן להעיד שאין תקנה למחלתה, ואף שלא העיד בפנינו רק הביאו כתב ממנו דהוי כערכאות, נאמנים. כמבואר כח"מ סי' סח. וכ"כ הלבושי

מרדכי [150]. ובספר חיים של שלום [151] כתב, דאף שנאמן רופא נכרי להעיד שכעת אין דעתה צלולה (גם כיון שהיא סגורה בביה"ח דהוי רגלים לדבר וגם אפשר למיקם עליה), אך מה שמעיד על העתיד בודאי שאינו נאמן דהוא דבר שאין נראה כעת אלא עפ"י השערה ולא שייך חזקה דלא מרע נפשיה דיש לו כמה אמתלאות שנשתנה טבעה וכו'.

ומובא באוצה"פ [152] בשם האבני צדק סי' א שחס מלהזכיר לסמוך על הרופאים המעידים על האשה שתשמיש קשה לה ואינה יכולה לסבול בשום אופן שמהנמנע שתחזור לבריאותה ולהתיר לבעלה לישא אחרת, דאפילו אם. הם מוחזקים בכשרות, מ"מ אפשר שתמצא רופאים גדולים מהם וימצאו לה תרופה וכו', והדבר מפורש בירושלמי וביו"ד סי' שלו שלא מן הכל אדם זוכה להתרפאות, ועיין בשו"ת חת"ס יו"ד סי' קנג דנאמנות הרופאים בשבת הוא רק מטעם ספק פקוח נפש וכו'.

וכותב הגרי"א הלוי הרצוג ז"ל [153]: אין זה דומה לשאלת נאמנות הרופאים לקולא

בענין נדה וכדומה, עיין יו"ד סי' קפז סע' ח (שאינ בו משום פקוח נפש), שכאן זהו ענין של מום שבני אדם מקפידים עליו. ואולם יש להעיר שרגמ"ה תיקן (או שחבריו תיקנו) להתיר בנשתתית וכך נהגו מאז ומעולם ולא דוקא בשוטית שנתפרסמה ברבים בשטויותיה, אלא כל שהרופאים קובעים בה שטות, וע"כ ההיתר נוסד על דעת כך של הבעת חוות דעת הרופאים שהרי מעצם התורה והתלמוד וכו' מותר לישא שתי נשים אלא שר"ג החרים, והוא תיקן שבמקרה של נשתתית יתירו, והוא אמר והוא אמר, עכ"ל.

ניטל האם (היסטרקטומיה). כותב האמרי יושר [154] במי שנשא אשה זה כמה שנים ואח"כ נודע לו שבימי נעוריה חתכו לה הרופאים את האם שלה ואינה רוצה להתגרש בשום אופן, דהוי כעקרה ואיילונית דהוי מקח טעות ואינה צריכה גט כלל לרוב הפוסקים, ולפי"ז עכ"פ מותר לגרשה בע"כ או לישא אחרת ע"י היתר מאה רבנים וכו'. וכ"כ השו"ת לבושי מרדכי [155] דנטילת האם חשוב מום. וכ"כ השו"ת ציץ אליעזר [156] דכשהאשה העלימה זאת מבעלה לפני נשואית. אפילו אם הבעל כבר קיים פריה ורביה, מ"מ יוכל לטעון מקח טעות, משום דלהרבה בני אדם הוי זה כשלעצמו שלא תוכל האשה ללדת, מום שאינם מתרצים לזה, עכ"ל.

ואם ניטל האם אחרי הנישואין, עיין בשו"ת מלמד להועיל [157] שנשאל אי רשאי הבעל לשמש עמה או האם יש איסור משום מוציא זרע לבטלה. וכותב: נ"ל דמותר כיון שמשמש כדרך כל הארץ ולא דמי לאשה שיש לה אוטם ברחם בסי' כג, דשם אסור משום דזורה בחוץ וכדאיתא בשו"ת הרא"ש שהוא מקור לדין זה, אבל בניד"ד אינו מטיל זרע לחוץ וכו'. ומצאתי דבר זה בפירוש בדברי רש"י ביבמות מב ע"ב ד"ה עקרה שפי' דהיינו נטלה אם שלה ופליגי שם אי צריכה להמתין ג' חדשים או לא, ומ"מ דברי הכל שמותרת להנשא אע"ג דניטלה אם שלה, עכ"ל. וכן מתירים השו"ת יביע אומר [158] והאג"מ [159], ועיין בשו"ת ציץ אליעזר [160].

וכותב הגרא"ה קוק זצ"ל [161]: וע"ד האשה שנטלה האם שלה, פשוט לע"ד שאין לאוסרה בשביל כך על בעלה. לא מבעי לדעת המתירין לשמש במוך גם לפני תשמיש וכדעת רש"י וסייעתו יבמות יב וכמו שהסכים לזה היש"ש ביבמות שם ובתשובת חמדת שלמה ועוד מגדולי האחרונים, דודאי בנ"ד עדיף טובא כיון שאין פה ענין אחר חוץ מגופה המעכב את האפשרות של העיבור, ה"ז דומה לעקרה וזקנה דהכל מודים שאין כאן איסור של הוצאת ש"ז לבטלה, אלא אפילו להאוסרים, נראה כשדוקא במוך וכה"ג אסרו כדברי ר"ת בתוס', דהוי על עצים ואבנים משום שיש כאן דבר אחר חוץ מגופה, אבל כאן הרי הוא דרך של השימוש הטבעי וכו'. ע"כ איני רואה לע"ד איסור בזה, זולת אם לא קיים פריה ורביה שבדאי אסור לשבת עם אשה כזאת רק יגרשנה וישא בת בנים, עכ"ל.

ועיין לקמן סי' כג ס"ק ח.

[1] עיין להלן עמ' ע.

(*1) אהע"ז ח"ד סי' עא.

[2] דף א עמ' א.

[3] ח"א סי' ד.

[4] ועיין בירושלמי סנה' פ"כ ה"ג במעשה דדוד המלך ואביגיל שבירך אותה על זה שהצילה

אותו משני דמים דם נדה ודם שפיכות דמים, ושואל שם המראה פנים: הא דלא קאמר

אשת איש אפשר לומר דדוד לשיטתיה הוה אזיל דחשיב ליה כאלו מת שכבר נגמר דינו ואין למדין מדברי אגדה, עכ"ל.

[5] אהע"ז סי' טו ס"ק יא.

[6] כאן ס"ק ד.

[7] יו"ד ח"א סי' סב אות חי.

[8] ס"ק ו.

[9] חידושיו על ב"ב ס ע"ב ד"ה ומיום.

[10] ה"ל איסו"ב פכ"א הכ"ו.

[11] ס"ק כ.

[12] סע' ד.

[13] ס"ק כז.

[14] ס"ק ח.

[15] ס"ק י.

[16] ה"ל אישות פט"ו ה"ד.

[17] יו"ד סי' קצה ס"ק ז.

[18] כאן ס"ק יד.

[19] ח"ג תשובה שסו על יו"ד סי' קצה.

[20] נועם כרך א תשי"ח עמ' קמט.

[21] ח"ד סי' קז.

[22] שם סי' קח.

- [23] ח"ט סי' נא שער ד פ"ו.
- [24] ח"ב סי' יט.
- [25] ח"ה אהע"ז סי' י.
- [26] ח"ג סי' רסח.
- [27] על הטור מובא באוצה"פ סי' כג סע' א ס"ק א אות יז.
- [28] סי' קלז.
- [29] ח"ג אהע"ז סי' ב.
- [30] ח"א סי' נ.
- [31] ח"ג סי' קח.
- [32] מהדו"ת סי' צז.
- [33] נועם כרך א תשי"ח עמ' קנז.
- [34] ח"ג סי' ה.
- [35] ח"ט סי' נא שער ד פ"ו. ועיין גם בח"ג סי' כז ובחט"ו סי' מה,
- [36] ח"ב אהע"ז סי' א.
- [37] מהדו"ת סי' צז.
- [38] אהע"ז ח"א סי' עא.
- [39] אהע"ז ח"כ סי' יח. ועיין גם שם כאהע"ז ח"ג סי' יד.
- [40] נועם כרך א תשי"ח עמ' קנז.
- [41] ח"ג סי' רסח.
- [42] מהדו"ת סי' צז.
- [43] ח"א סי' נ.

[44] אהע"ז ח"ב סי' יח.

[45] ח"ב אהע"ז סי' א.

[46] סי' קצו ס"ק א.

[47] נועם כרך א תשי"ח עמ' קנז.

[48] הובא בברכ"י כאן ס"ק טו.

[49] יו"ד סי' רם ס"ק ב.

[50] חגיגה טז ע"א.

[51] יו"ד סי' קצה.

[52] אישות פט"ו ה"ד.

[53] ח"ג סי' רסג.

[54] חגיגה טו ע"א.

[55] יבמות י ע"א.

[56] ספר בני אהובה על הרמב"ם. אישות פט"ו.

[57] ח"ד סי' קז.

[58] יו"ד סי' קצה ס"ק יב.

[59] ח"ה סי' י.

[60] כאן ס"ק ח.

[61] על התוספתא פ"ח דיבמות.

[62] אהע"ז ח"ב סי' יט.

[63] ח"א סי' כד.

[64] כאן ס"ק יד.

[65] ח"כ סי' צז.

[66] נועם כרך א תשי"ח עמ' קנה.

[67] שם עמ' קסה.

[68] על הרמב"ם, אישות פט"ו.

[69] ויקרא יח כ.

[70] סי' עג.

[71] ח"ג סי' קעה.

[72] אהע"ז ח"א סי' עא.

[73] יו"ד סי' קצה ס"ק ז.

[74] כאן ס"ק י.

[75] אהע"ז ח"ב סי' יא. ועיין גם שם ח"ג סוסי' יד שכותב: וכבר הודעתי שצריך להשמיט

מלהתיר ויש ליעץ שלא לעשות זה (וכנראה שכוונתו מזרע של גוי, ועיין להלן).

[76] ח"כ אהע"ז סי' א.

[77] נועם כרך א תשי"ח עמ' קסה.

[78] ח"ג סי' מו.

[79] אב חשכ"ד, מובא גם באוצר הפוסקים כרך ט עמ' קכז. וכן עיין בשו"ת מנחת יצחק

ח"ד סי' ה.

[80] ח"א סי' כד.

[81] ח"ג סי' ה.

[82] ח"ט סוסי' נא.

[83] שו"ת ציץ אליעזר חי"ג סי' צז.

[84] מכתב המובא בשו"ת חלקת יעקב ח"ג סי' מז ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ט עמ' רנב.

[85] שם וח"ג סי' כז.

[86] ח"ג סי' מד-נב.

[87] ח"ג סי' קעה.

[88] ח"א סי' קמ.

[89] ח"ג סי' ה.

[90] ח"ד סי' ה.

[91] נועם כרך א תשי"ח עמ' קנט.

[92] אהע"ז ח"ד סי' לב אות ה.

[93] מודפס בשמו בתחומין כרך א עמ' 287.

[94] שו"ת ציץ אליעזר חט"ו סי' מה.

[95] אסיא חוברת לד תשרי תשמ"ג.

[96] שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' מז.

[97] תחומין כרך ה תשד"מ עמ' 248.

[98] חידושי על הגליון יו"ד סי' פז סע' ו

[99] בית האוצר ערך אב.

[100] מגילה יג ע"א ד"ה וכשילדה אמה.

[101] כנראה שהכוונה היא לצואר הרחם.

[102] תחומין שם עמ' 268.

[103] שם עמ' 260.

[104] וראיתו מאותה הגמ' ביבמות המובא לעיל.

[105] תורה שבעל פה, כרך כה תשד"מ, עמ' קכד.

[106] בראשית ל כא.

[107] נדה לא ע"א ד"ה ואת דינה.

[108] בראשית שם.

[109] מחזיק ברכה או"ח בקו"א סי' נא.

[110] ברכות מח ע"א ד"ה ולית.

[111] מערכת האלף ס"ק צה וס"ק קנ.

[112] ס"ק ט"ל.

[113] אהע"ז סי' קיט ס"ק ה.

[114] סי' קצו (רכג).

[115] יבמות קד ע"ב ד"ה והא.

[116] אהע"ז ח"כ סי' י אות ז.

[117] מהד"ק סוסי' פד.

[118] דף יא ע"א.

[119] ח"ג סי' צג. וכתב לי הגרש"ז אויערבאך שליט"א : עלולים לטעות שזיקת קטן רק

מדרבנן וזה לא נכון ולכן יש לכתוב "כיון דזיקה" - וגם קדושי קטן רק מדרבנן. ואולי גם טוב להזכיר את אשר כתב הרמ"א לקמן בסי' קסה סע' ה דאע"ג שזיקה הוי רק כאישות דרבנן מ"מ אסור מפני החדר"ג לישא אשה עד שיחלוץ ליבמתו, עכ"ל. ובאמת בשו"ת מהרש"ם שם כתוב "דזיקה".

[119*] דף יא ע"א.

[120] ועיין בפ"י הר"ש על שביעית פ"ו מ"א.

[121] דף יח ע"א.

[122] ח"ב סי' פ.

[123] ח"ב סי' מא.

[124] ח"ה סי' קפט.

[125] אהע"ז סי' י.

[126] פ"ט מעדות ה"ט.

[127] סי' ח.

[128] ח"ו סי' נב.

[129] סי' טז.

[130] סי' פג.

[131] כרך יז ערך חרם דר"ג פרק טו.

[132] תנינא סי' קמו.

[133] דף יח ע"ב עד דף לא ע"א.

[134] יח ע"ב.

[135] יט ע"א.

[136] כ ע"א.

[137] כ ע"ב.

[138] ח"ו סי' מב פ"ב.

[139] ח"א סי' כו.

[140] כא ע"ב.

[141] כח ע"ב.

[142] כט ע"ב.

[143] ל ע"א.

[144] שם.

[145] לא ע"א.

[146] ח"ו סי' מב פ"א.

[147] אהע"ז ח"א סי' ה.

[148] מהד"ת סי' רעד.

[149] אהע"ז סי' ב.

[150] סי' פ.

[151] ח"ב סי' יט. מובא באוצה"פ דף כא ע"ב.

[152] דף לא ע"א.

[153] שו"ת היכל יצחק אהע"ז ח"א סי' ח.

[154] ח"ב סי' קנט, מובא באוצה"פ כט ע"ב.

[155] אהע"ז סי' נח.

[156] ח"ז סי' מח פ"ה אות יג.

[157] אהע"ז סי' יז.

[158] ח"ג אהע"ז סי' ד.

[159] אהע"ז ח"א סי' סו.

[160] ח"ז סי' מח פ"ה.

[161] עזרת כהן ה"ל אישות פל"ג.

3. אבן העזר סימן א' (עידכון)

4. אבן העזר סימן א' (עידכון שני)